

Małgorzata Nossowska

AMPOL - francusko-"polskie" biuro prasowe

Rocznik Lubelski 35, 155-165

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAŁGORZATA NOSSOWSKA
Lublin

AMPOL – francusko-„polskie” biuro prasowe

Tuż po Wielkiej Wojnie, kiedy istnienie świeżopowstałego państwa polskiego nie było dla wszystkich bezwzględnie pewne, kiedy ustalał się dopiero jego kształt, kiedy tworzono jego struktury wewnętrzne, jednym z najważniejszych zadań nowych władz było zbudowanie służb i kanałów mogących kształtować przychylnie Polsce postawy elit politycznych i społecznych państw zachodniej Europy. Ich stanowisko, wobec nierozstrzygniętych spraw granicznych, toczących się rozmów wersalskich, mających odbyć się plebiscytów mogło mieć decydujący wpływ na przyszłe losy Rzeczypospolitej, a z pewnością na jej kształt. Pośród państw z tego punktu widzenia szczególnie istotnych, specjalne miejsca zajmowała Francja.

W notatce sporządzonej w polskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych można przeczytać, iż powojenna pozycja Francji oraz jej tradycyjnie bliskie stosunki z Polską, każą rozwinąć na jej terenie szczególnie intensywną propagandę. „Propagandę tę należy prowadzić nieoficjalnie, ażeby sięgnąć w jak najdalsze koła społeczeństwa francuskiego. Należy w niej silny nacisk położyć na młodzież, a także na ludność wiejską i robotniczą. Przez te stosunki zyskamy silne i pewne poparcie polityczne, podczas gdy stosunki w kołach naukowych, politycznych i finansowych zapewnią nam skuteczną pomoc przy rozwiązywaniu ważnych zagadnień bieżących”¹.

Problem propagandy i działalności instytucji polskich we Francji po I wojnie światowej na rzecz tworzenia wizerunku Polski i budowania przychylniej wokół niej atmosfery jako istotny bardzo element zarówno stosunków polsko-francuskich, jak i szerszej, polskiej polityki zagranicznej, był przedmiotem wielu badań i ważkich ustaleń², trochę jednak na ich marginesie³ pozostało funkcjonowanie i działalność oryginalnego biura prasowego założonego przez Francuzów,

1 Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych, sygn. 3791, k. 1, *Notatka służbowa z 1919 r. (bez daty dziennej)*.

2 M.in.: M. Pasztor, *Polska propaganda prasowa we Francji w latach 1924-36 (założenia i realizacja)*, „Dzieje Najnowsze”, 1995, nr 4, s. 27-38; J. Laptos, *Francuska opinia publiczna wobec spraw polskich w latach 1919-1925*, Wrocław – Warszawa 1983, s. 76-98; M. Wołos, *Alfred Chłapowski (1874-1940). Biografia ambasadora Polski we Francji*, Toruń 2001, s. 205-212; zob. też: H. Bulhak, *Polsko-francuski sojusz 1922-1939*, cz. 1: 1922-1932, Warszawa 1993; M. Pasztor, *Polska w oczach francuskich kół rządowych w latach 1924-1939*, Warszawa 1999.

3 Wyjątkiem jest wymieniony wyżej artykuł Marii Pasztor, która poświęciła AMPOL-owi uwagę pisząc o propagandzie prasowej na prowincji na prowincji oraz tejsze autorki tekst poświęcony towarzystwu Les Amis de la Pologne. Zob. M. Pasztor, *Polska propaganda...*, s. 34-35; Eadem, *O polsko-francuskiej współpracy kulturalnej i naukowej na przykładzie działalności stowarzyszenia „Les Amis de la Pologne” w latach 1919-1940*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1992, nr 2, s. 185-186.

funkcjonującego jako część francuskiego stowarzyszenia we francuskimi obiegu publicznym, a działającego w polskim interesie.

Akcję kształtowania wizerunku Polski poprzez prasę, jako jeden z bardziej istotnych elementów szerszej działalności propagandowej, podejmowało od początku swojego istnienia poselstwo polskie w Paryżu kierując swoje wysiłki przede wszystkim w stronę prasę centralnej, paryskiej, w stronę środowisk elitarnych i opiniotwórczych. Było to również jednym z celów działania towarzystwa France-Pologne, które przejęło część zadań propagandowych po KNP, ale oprócz tej centralnej, paryskiej akcji, podjęta została również bardzo intensywna, szczególnie w pierwszych latach po wojnie, kampania prasowa na rzecz spraw polskich w prasie lokalnej. O nieco inne specyfice, skierowana do innego odbiorcy i kładąca nacisk na inne treści.

Jesienią 1919 r., jako część działalności stowarzyszenia Les Amis de la Pologne ruszyła zorganizowana akcja kierowana przez Rosę Bailly, jego współzałożycielkę i sekretarz generalną, akcja, której celem było nakłonienie do współpracy redaktorów naczelnych największych gazet lokalnych i opłecenie Francji siecią życzliwych wzmianek i artykułów poświęconych Polsce, jej osiągnięciom, potrzebom i jej interesom.

Samo stowarzyszenie istniejące formalnie od marca 1919 r. powstało trochę jako przedłużenie akcji propolskich organizowanych w czasie Wielkiej Wojny i mobilizujących przyjaznych Polakom Francuzów, trochę jako wyraz aktywności i ambicji Rosy Bailly, trochę jako część podjętych przez władze polskie zabiegów w celu stworzenia w Paryżu organizacyjnego zaplecza dla prowadzenia propolskiej propagandy. Propagandy nie wychodzącej bezpośrednio z poselstwa, nie łączonej wprost z Warszawą, dziejącej się w ramach pozarządowych organizacji, które działając na mniej formalnym gruncie niż oficjalne przedstawicielstwa RP, zajmowały się współpracą francusko-polską. Na inspirującą przynajmniej częściowo i wspierającą rolę strony polskiej (reprezentowanej początkowo przez Komitet Narodowy Polski, a później przez poselstwo polskie w Paryżu) wskazują zarówno powiązania finansowe, jakie istniały od 1920 r. pomiędzy poselstwem a AP czyli wypłacane regularnie subwencje, pomoc lokalowa i materiałowa, związki z France – Pologne, organizacją o nieco podobnym charakterze, działającą pod patronatem przedstawicielstwa polskiego, a także udział w jego powstaniu osób blisko z KNP i poselstwem związanych, jak Kazimierz Woźnicki.

Przez ponad 20 lat swego istnienia Les Amis de la Pologne zasłużyło się niezmiernie dla propagowania wiedzy o Polsce, jej kulturze, gospodarce, geografii, organizując tysiące konferencji, spotkań, odczytów, wystaw, koncertów, wydając setki publikacji, książek, broszur, ulotek⁴. Propolska akcja propagandowa, wszechstronna i prowadzona na różne sposoby, zajmowała naczelne miejsca w zadaniach,

4 Biblioteka Polska w Paryżu (dalej: BPP), Archiwum Rosy Bailly (dalej: ARB), akc. 2842, *Ulotka o stowarzyszeniu Les Amis de la Pologne* (bez daty, ok. 1945 r.); o działalności AP zob. też.: A. Longiewska, *Francuzi w obronie prawa Polski do Górnego Śląska*, „Kwartalnik Opolski”, 1971, nr 3, s. 33-54; Eadem, *Korespondencja Rosy Bailly z Felicją Skarbkową z lat 1946-1959*, „Ze skarbca kultury”, 1970, z. 21, s. 83-170; M. Pasztor, *O polsko-francuskiej...*; A. Pytlarz, *Rosa Bailly – sa vie et ses liens d'amitié tissés avec la Pologne*, „Synergies Pologne”, 2003, nr 3; St. Rospond, „Les Amis de la Pologne” za polskim Górnym Śląskiem, „Kwartalnik Opolski”, 1971, nr 3, s. 54-61; T. Domański, *Rosa Bailly: wielka Francuzka o polskim sercu*, Lublin 2003.

które wyznaczał statut organizacji, a oddziaływanie na opinię publiczną poprzez prasę – było jednym z ważniejszych środków działania.

W podziale zadań propagandowych, jaki nieco zaocznie, dokonał się pomiędzy France – Pologne a Les Amis de la Pologne oddziaływanie na paryskie elity polityczne i społeczne, na paryską prasę o charakterze ogólnokrajowym przypadło tej pierwszej organizacji. AP natomiast prowadzić miało akcję propagandową na poziomie prowincji, powszechnym, ludowym niejako. W ten sam terytorialny sposób podzielone zostały również kontakty z prasą⁵, a Kazimierz Woźnicki w sprawozdaniu z działalności France-Pologne skierowanym do posła RP w Paryżu Maurycego Zamoyskiego pisał: „inny niż towarzystwo FP charakter ma stowarzyszenie Les Amis de la Pologne. Kiedy FP zwraca się w pierwszym rzędzie do elity politycznej i intelektualnej i urządza manifestacje na wielką skalę dla luminarzy opinii francuskiej, Les Amis de la Pologne chcą mieć jako teren akcji „tłum”, „maluczkich”. Stąd metody działania bardziej popularne, bardziej „sentymentalne”, stąd tendencja do manifestacji jak najliczniejszych, z których znaczna liczba na prowincji i w środowiskach jak najrozmaitszych. Dzięki tej koncepcji i tego rodzaju działalności Les Amis de la Pologne bardzo użytecznie dopełniają akcje towarzystwa FP”⁶.

Plan zarysowany w „Projekcie propagandy przez prasę lokalną”⁷ z jesieni 1919 r. przedstawiał się po pierwsze imponująco, a po drugie – bardzo konkretnie, praktycznie i szczegółowo. Wyglądał na dokładnie przemyślaną inicjatywę, którą z wielką determinacją Rosa Bailly wprowadzała w życie. Podstawowe założenia były proste. Korzystając z sieci lokalnych komitetów AP i ich wpływów należało zainteresować prowincjonalne gazety współpracą z tą organizacją. Początkowo wskazane byłoby przekazywanie tekstów za pośrednictwem osób znanych i szanowanych w lokalnej społeczności, tak, żeby wytworzyć więź i wzbudzić zaufanie, docelowo należało zaś dążyć do nawiązania bezpośrednich kontaktów i przyzwyczajenia niejako lokalnych gazet do korzystania z komunikatów i artykułów przesyłanych przez AP.

Charakter wysyłanych informacji miał być różnorodny i wszechstronny. Krótkie komunikaty, artykuły informacyjne, większe podsumowania i syntezy, kroniki wydarzeń. Należało również uzależnić go od charakteru gazety, gdyż projekt zwracał uwagę, iż inną strategią wydawniczą kierują się wielkie dzienniki lokalne, w których łatwiej będzie zamieścić krótkie komunikaty i informacje, a inną mniejsze czasopisma i tygodniki, do których zalecano wysyłanie jedynie większych, podsumowujących tekstów. Przypominano też, że z natury swojej dzienniki lokalne interesują się sprawami lokalnymi bardziej niż ogólnokrajowymi, a tym bardziej zagranicznymi, dlatego tak ważne jest ujęcie informacji w sposób lapidarny i jak najbardziej dostosowany do potrzeb i możliwości czytelników.

Projekt poświęcał też sporo miejsca sposobom uwiarygodnienia przekazu oraz wywołania przychylnych Polsce uczuć. Podkreślano, że teksty powinny odnosić się

5 M. Pasztor, *Polska propaganda...*, s. 34; Eadem, *O polsko-francuskiej...*, s. 185-186.

6 BPP, Archiwum Kazimierza Woźnickiego (dalej: AKW), akc. 4417, *Sprawozdanie z działalności France - Pologne skierowane do posła RP w Paryżu, 12 listopada 1921.*

7 BPP, Archiwum Les Amis de la Pologne (dalej: AAP), akc. 2794, *Projet de propagande par la presse régionale*, mpis.

do sytuacji w Polsce, ale jednocześnie nie powinny uwypuklać i przekazywać podziałów partyjnych i różnic zdań, ponieważ dla kontrpropagandy niemieckiej i dla części Francuzów Polska pozostaje ciągle krajem anarchii i należy unikać wszystkiego, co wzmocni to przekonanie. Do informacji z polskiej agencji prasowej powinny dodawane być inne, o reorganizacji kraju, o powstawaniu i funkcjonowaniu uniwersytetów, o literaturze i życiu artystycznym, o społeczeństwie, rolnictwie, przemyśle, tak, by przekazać wszechstronny i pozytywny obraz Polski. Pojawiać się też muszą informacje o aktywności Les Amis de la Pologne, aby czytelnik miał wrażenie, że działalność AMPOL-u jest częścią wielkiej propagandy. A co ważniejsze, żeby informacje o Polsce łączył z szyldem AP właśnie, co zdaniem autorów projektu, zapewni im większą wiarygodność w oczkach czytelników. Gdyby artykuły zostały umieszczone pod szyldem jakiejś agencji polskiej, mogłyby być postrzegane jako nieobiektywne i nie spełniać swojej funkcji propagandowej.

Wedle zamierzeń zawartych w projekcie, dwa razy w tygodniu, w poniedziałki i czwartki, miały być dostarczane do współpracujących gazet krótkie notki na temat sytuacji w Polsce autorstwa Rosa Bailly i Henri de Montfort, którzy zobowiązywali się ponadto, do pisania dwóch dużych, problemowych artykułów miesięcznie.

To Henri de Montfort (1889–1965), dziennikarz i historyk, przez całe życie wierny przyjaciel Polski, w pierwszych latach istnienia Les Amis de la Pologne bardzo zaangażowany w jego prace, był na początku „głównym piórem”, podporą AM-POL-u i jego kierownikiem. Jego autorstwa były kroniki tygodniowe i duża część problemowych artykułów⁸ drukowanych z inicjatywy AP.

Warto zauważyć, że od początku Rosa Bailly dbała bardzo o podkreślenie niezależności AMPOL-u od wszelkich innych instytucji i organizacji niż Les Amis de la Pologne, już w projekcie zaznaczając konieczność rozsyłania kronik obowiązkowo w kopertach z nadrukiem stowarzyszenia. Pozostając od końca 1921 r. w prestiżowym (i częściowo finansowym) sporze ze stowarzyszeniem France-Pologne, działającym pod patronatem poselstwa, a później ambasady polskiej w Paryżu, bardzo była czuła na punkcie pozycji, zasług i odrębności AP. W liście do Henri de Montforta⁹ w związku z omyłkowym przypisaniem jednemu z działaczy AP przynależności do France – Pologne i umieszczeniu jego nazwiska w komunikacie AMPOL-u w kontekście pełnienia funkcji sekretarza w tejże organizacji, pisała z irytacją, iż „byłoby doskonale, gdyby AMPOL nie czynił reklamy, z naszą szkodą, stowarzyszeniu, które nie darzyło nas nigdy zbyt dużą sympatią”.

Pierwszym krokiem w celu uruchomienia maszyny propagandowej było pozyskanie do współpracy reaktorów naczelnych najważniejszych gazet prowincjonalnych. Metody oddziaływania i pozyskiwania pism stosowane przez Rosę, były nieco odmienne od tych, które stosowały oficjalne polskie placówki, bardzo często

8 Ten znamienity dziennikarz, historyk i późniejszy twórca podziemnej gazety „La France Continua”, która od 13 czerwca 1945 r. została przekształcona w jedną z największych francuskich gazet „Ici Paris”, od połowy 1923 r. ograniczył swoją aktywność i zaangażowanie w prace AP. Od 1 lipca tegoż roku jako specjalny wysłannik „Le Temps” w Polsce zmienił formę współpracy z AP i Rosą Bailly, ale na jej usilne prośby pełnił jeszcze przez jakiś czas funkcję delegata generalnego w Polsce. W późniejszym okresie przejęła ją Maria Sękowska.

9 BPP, Spuścizna Czesława Chowańca (dalej: SCC), akc. 6362, *Odpis listu R. Bailly do H. de Montforta*, 1 czerwca 1922.

wspierające się zachętą finansową¹⁰. Działalność Rosy opierała się na odwołaniu do różnorodnej, racjonalnych i emocjonalnej, argumentacji oraz, co zostało już przywołane przy omawianiu „Projektu”, na personalnych wpływach i kontaktach.

W listach do redaktorów naczelnych gazet prowincjonalnych¹¹ tłumaczyła, jakie są cele działalności AP, zachęcała i prosiła o podjęcie współpracy, o wydrukowanie kroniki i artykułów poświęconych Polsce. Schlebiała, podkreślając znaczenie poszczególnych gazet, przy pomocy zręcznych sformułowań tworzyła wrażenie (szczególnie na początku będące zabiegiem stylistycznym), że współpracę podjęło już wiele czasopism. Pisała, iż ofiarowane kroniki i artykuły są bezpłatne i służyć mają poszczególnym gazetom i ich czytelnikom, którzy chcą towarzyszyć patriotycznym wysiłkom AP i przygotować zbliżenie polsko-francuskie, uczynić Polskę znaną i bliską¹², że Polska zasługuje przecież na miejsce na łamach w takim samym stopniu, jak Anglia i USA¹³.

Zabieg tej agitacji powtarzała regularnie nie ograniczając się jedynie do przysyłania artykułów do gazet, które już podjęły współpracę. Ciągle szukała nowych łam i ciągle dbała też o to, żeby zainteresowanie redaktorów tych pozyskanych już nie malało podtrzymywane poprzez dołączane do nadsyłanych tekstów listy, które tłumaczyły wagę zawartych w nich problemów¹⁴.

W rezultacie tych starań lista czasopism współpracujących z AP przedstawiała się pokaźnie¹⁵, choć początki były raczej skromne. Pomiędzy październikiem 1919 a październikiem 1920 r. polsko-francuska agencja prasowa Les Amis de la Pologne stale współpracowała z 11 tytułami¹⁶, m.in. „Le Courrier de la Vienne”, „Le Journal du Departement de l’Indre”, „Tablettes des Deux Charentes”, „L’Ouest – Eclair”, „Moniteur du Calvados”, „Le Courrier de Bayonne”, „La Loire Républicaine”, „Le Progrès Lexovien”, „Le Moniteur de l’Oise”, „La République de l’Oise”. Znamienne, że najaktywniejszą propagandę prasowa udało rozwinąć się w tych miastach, w których prężenie działały również komitety lokalne AP (jak Beauvais, czy Rennes), co dowodziłoby słuszności i skuteczności metod oddziaływania zawartych w „Projekcie” i każących odwołać się w szczególny sposób do lokalnych autorytetów będących jednocześnie działaczami AP.

10 Zob. M. Pasztor, *Polska propaganda...*

11 BBP, AAP, akc. 2794, *Wzory listów z 31 października 1919, 9 i 14 lutego 1920, 7 i 15 października 1920, 1 lutego 1921.*

12 *Ibidem*, List z 14 lutego 1920.

13 *Ibidem*, List z 7 października 1920.

14 *Ibidem*, *Wzory listów Rosy Bailly do redaktorów naczelnych gazet 13 kwietnia, 15 i 17 października 1920.*

15 W papierach Rosy Bailly znajduje się lista 40 czasopism, z jej odręczną adnotacją, iż były to gazety, do których AMPOL przysyłał informacje. Zob. *ibidem*, b.d. ok. 1922 r.; Wydaje się jednak, że ta lista przedstawiała bardziej intencje i zabiegi Rosy Bailly niż stan faktyczny, o połowę mniej więcej niższy.

16 *Ibidem*, *Notatka Rosy Bailly z dn. 8 listopada 1919 r. oraz lista czasopism z dopiskiem: październik 1919 – październik 1920; Archives Nationales (dalej: AN), Archives Privées – fonds Louis Marin (dalej: AP), 317/141, *Rapport sur la situation des „Amis de la Pologne” au 1er juillet 1920.**

Sprawozdania i notatki na temat działalności AP¹⁷ każą przypuszczać, że średnio AMPOL współpracował z około 20-30 tytułami¹⁸, co łącznie zapewniało mu kilkunastomilionową publiczność czytelniczą na prowincji biorąc pod uwagę nakłady tychże dzienników¹⁹. Nie był to jednak stały zestaw tytułów, lista współpracujących z AMPOL-em czasopism zmieniała się dość płynnie, chociaż trzon ok. 20 gazet, pozostawał niezmienny, a AMPOL działający pod tą nazwą od drugiej połowy 1920 r.²⁰, wcześniej funkcjonujący po prostu jako nieformalne bureau de presse, „bureau special d'informations pour Pologne”²¹ przy Les Amis de la Pologne, rocznie umieszczał około 600 wzmianek, kronik i artykułów we współpracujących ze nim dziennikach regionalnych²².

Tematyka kronik i artykułów rozsyłanych przez AMPOL była bardzo różnorodna, ale też w dużej mierze osadzona w bieżących problemach, dotycząca palących i istotnych dla Polski kwestii. Podnoszono sprawę granic, ale pokazywano również, w jaki sposób Polska po latach niewoli tworzyła się na nowo. Jak odbudowywał się przemysł, działał rząd, jak funkcjonowały urzędy i służby dyplomatyczne, ukazywano drobne zwycięstwa i bieżące problemy, zagrożenia i rolę Polski jako bariery przed zalewem bolszewickim i jednocześnie hamulcem niemieckiej ekspansji, która zagrozić może również Francji, pisano o otwarciu w Warszawie Liceum Francuskiego, o epidemii tyfusu przywleczonej z Rosji, pokoju ryskim i o roli dostępu do morza dla gospodarki odbudowującego się kraju²³. Wszystkie

17 *Ibidem*, *Rapport sur l'activité des Amis de la Pologne pendant d' octobre 1920; Rapport sur l'activité des Amis de la Pologne pendant le mois de novembre 1920, Rapport sur l'activité des Amis de la Pologne pendant le mois de février 1921*; BPP, AAP, akc. 2796, *Note sur les Amis de la Pologne [1921]*; Archives du Ministère des Affaires Etrangères (dalej: AMAE), serie O, carton XXXII, s. 13, *Rapport sur l'action des Amis de la Pologne du 1 juillet 1922 au 30 juin 1923*; BPP, AAP, akc. 2800, *Rapport sur l'activité des Amis de la Pologne au juin 1921*.

18 Oprócz już wymienionych znajdują się tam jeszcze m.in.: „Nouveliste de Bretagne”, „Mémorial de la Loire”, „Impartial de l'Est”, „Eclair de l'Est”, „La Dépêche”, „Le Télégramme”, „La Liberté du Sud-Ouest”, „Journal d'Alsace et de Lorraine”, „Le Matin” (z Metz), „La Dépêche de Brest”, „Salut-Public”, „Nouveliste”, „Petit Marseillais”, „Sémaphore”, „Radical”, „Soleil du Midi”, „Journal de Rouen”, „Dépêche de Rouen”, „Ekspress du Midi”, „Dépêche Dauphinoise”, „L'Echo de la Loire”, „Journal de Mulhouse”, „Courrier du Centre”, „Le Bien Public”, „Salut Public”, „Dépêche de Lille”. Zob. BPP, AAP, akc. 2794. Dane zawarte w sprawozdaniach są dość zmienne. W raporcie za październik 1920 r. znajduje się informacja o 40 czasopismach, w listopadzie o 25. Podobne informacje o 25 regularnie współpracujących czasopismach znajdują się w innych, cytowanych już, sprawozdaniach miesięcznych z 1921 i 1922. Z kolei w sprawozdaniu zbiorczym za okres od 1 lipca 1922 do 30 czerwca 1923 pojawia się informacja o 30 tytułach stale współpracujących z AMPOL-em. Por. przyp. 17.

19 Jak w raporcie za okres od 1 lipca 1922 do 30 czerwca 1923 pisała Rosa Bailly – sam L'Ouest Eclair miał ponad 2 miliony czytelników. Zob. AMAE serie O, carton XXXII, s. 13, *Rapport sur l'action des Amis de la Pologne du 1 juillet 1922 au 30 juin 1923*.

20 Nazwa AMPOL-u przy informacjach o współpracy z prasa regionalną pojawia się w raporcie z działalności za listopad 1920 r. Zob. AN, AP, sygn. 317/141.

21 BPP, AAP, akc. 2794, *Kopia listu R. Bailly do redaktorów gazet regionalnych, 1 lutego 1921*. AMPOL raz jeszcze przeszedł reorganizację kilka lat później, od 1 grudnia 1926 r. uniezależniając się formalnie od AP. Zob. BPP, SCC, akc. 6362, *List H. de Montforta do R. Bailly z 30 marca 27 r.*

22 A nawet belgijskich. Zob. BPP, AAP, akc. 2796, *Note sur les Amis de la Pologne; Ibidem*, akc. 2800, *Rapport sur l'activité des Amis de la Pologne au juin 1921*; AN, AP, 317/141, *Rapport sur la situation des Amis de la Pologne au 1er juillet 1920; Rapport sur l'activité des Amis de la Pologne pendant d' octobre 1920; Rapport sur l'activité des Amis de la Pologne pendant le mois de novembre 1920; Rapport sur l'activité des Amis de la Pologne pendant le mois de février 1921*.

23 M.in. depeze AMPOL: BPP, AAP, akc. 2794, *Violences allemandes et represailles polonaises; L'art des plebiscites; En Haute silésie: les allments contre les plebiscite; Justice prussienne en Haute Silésie – la condamnation de l'abbé Potempa; Le typhus menace la Pologne; A propos d'une campagne; Danzing aux dantziçois allemands;*

informacje w bardzo przychylnym i przyjaznym Polsce duchu, z zaakcentowaniem jej potencjału i roli w powojennym układzie sił w Europie, z ukazaniem osiągnięć współczesnych i podkreśleniem historycznej wielkości.

Działalność AMPOL-u była swoistym uzupełnieniem statutowych zadań Les Amis de la Pologne – uczynić Polskę znana i bliską, pokazać Francuzom, jak wiele łączy te dwa narody. Starano się przedstawić Polskę, jako kraj bliski kulturowo Francji, związany z nią tradycyjnymi więzami przyjaźni, a przede wszystkim – ważny dla francuskich interesów politycznych i gospodarczych. W depeszach AMPOL-u pobrzmiewały wątki obecne już w „Petite historie de Pologne” Rosy Bailly wydanej po raz pierwszy w 1916 r. Ten kilkunastostronnicowy wykład mający przybliżyć Francuzom historię Polski, poprowadzony został w zgodzie z tezą, iż Polacy są wielkim i godnym szacunku narodem, z tradycją własnej państwowości i chwałą przeszłych zwycięstw, narodem o wielkich osiągnięciach kulturalnych, przywiązanym do wolności i tolerancji, wielkich wartości bliskich także Francuzom, zasługującym na własną państwowość.

W tym wezwaniu do wsparcia polskich dążeń niepodległościowych, odwoływała się nie tylko do sentymentów, ale również do interesów francuskich, które zdaniem Rosy wymagały, aby silna Polska była sojuszniczką i zabezpieczeniem Francji, okrążając państwo niemieckie od wschodu. Jak pisała w swojej historii przywołując słowa Bismarcka: „une Pologne forte, c'est une armée française sur Vistule”²⁴.

W pierwszym okresie kroniki i artykuły zdominowała przede wszystkim uznana za najistotniejszą kwestia granic i stosunków Polski z sąsiadami. Niepokojono się wpływami niemieckimi na Litwie i w Gdańsku, postulowano umocnienie pozycji Polski na wschodzie, ale przede wszystkim – interesowano się sprawą Górnego Śląska, plebiscytu i oplecionego wokół tego problemu konfliktu polsko-niemieckiego, który pozostawał w dość ścisłym związku z interesami samej Francji.

Zadania AMPOL-u były w tych okolicznościach szczególnie ważne, gdyż, jak pisała bez niedomówień Rosa Bailly, jego depesze i informacje zapewniając „les nouvelles rigoureusement authentiques”, odwracają tendencje obecne w wielkich dziennikach paryskich penetrowanych za pośrednictwem agencji prasowych przez wpływy niemieckie i bolszewickie²⁵.

Działalność AMPOL-u w tym okresie była częścią większej akcji zorganizowanej przez Les Amis de la Pologne na rzecz polskość Śląska, w okresie przedplebiscytowym oraz, najintensywniej, po jego niekorzystnym dla Polski przebiegu a przed ostateczną decyzją Rady Ambasadorów w sprawie podziału tego terytorium²⁶.

Opinion polonaise et la question de Dantzing; En honneur du train sanitaire belge; Manoeuvres allemandes pour retarder le plebiscite en Haute Silésie; Des volontaires allemands pour la Lituanie; La paix de Riga; *Ibidem*, akc 2799, Pologne et Lituanie; La Lituanie contre la Pologne; Les relations commerciales avec la Lituanie; L'introduction de la monnaie or en Pologne; Rękopisy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, sygn. 14524/II, k. 62-87, Un grand discours de Korfanty; La Pologne et les Allemands; Le développement de la flotte polonaise; La politique commerciale de la Pologne; Les chemins de fer polonais; Au secours de la culture française.

24 R. Bailly, *Petite historie de Pologne*, Paris, wyd. z 1926, s.18.

25 BPP, AAP, akc. 2794, *Wzór listu R. Bailly do redaktorów naczelnych gazet prowincjonalnych, 21 lutego 1921.*

26 Zob. M. Pasztor, *O polsko-francuskiej...*, s. 186-187; Eadem, *Słabnące lobby. Działalność propolskich grup parlamentarnych we francuskim Zgromadzeniu Narodowym w latach 1921-1936*, „Dzieje Najnowsze”, 1997, nr

Wskazywano na zagrożenia, które dla bezpieczeństwa Francji mogłoby przynieść przyłączenie do Niemiec większej i bardziej uprzemysłowionej części Śląska²⁷, na jego rolę dla gospodarki odbudowującej się Polski, na strategiczne znaczenie silnej Rzeczypospolitej jako sojuszniczki Francji, odwoływano się do poczucia sprawiedliwości Francuzów i piętnowano działania niemieckie naruszające bezstronność wyników plebiscytu.

Osnową działań Les Amis de la Pologne w sprawie Śląska były starania o zebranie jak największej ilości podpisów pod petycją żądającą respektowania praw Polski do Górnego Śląska, gdyż jak wspominała sama Rosa Bailly²⁸, idea petycji wydała się najskuteczniejszą metodą poruszenia jak największej części społeczeństwa francuskiego, a co za tym idzie, wywarcia presji na rząd.

Na zebraniu Zarządu Głównego Les Amis de la Pologne 12 maja 1921 r. podjęto decyzję o rozpoczęcie kampanii petycyjnej oraz prasowej²⁹. Należy poruszyć opinie publiczną, zwrócić się do osób prywatnych, z prośbą, aby nadsyłały podpisane oświadczenia i do stowarzyszeń, aby deklarowały poparcie w imieniu wszystkich swoich członków. Należy również, a może przede wszystkim właśnie, poruszyć redaktorów gazet, żeby zechcieli wydrukować tekst petycji, wzory listu z poparciem i w ten sposób umożliwili Les Amis de la Pologne dotarcie z apelem do najszerzych kręgów społeczeństwa francuskiego. Do zwykłych, nie zaangażowanych na co dzień w politykę ludzi.

Do 400 redaktorów naczelnych gazet francuskich wysłany został list³⁰, w którym w imię zachowania europejskiego pokoju, w imię żywotnego interesu Francji, AP zwracało się z prośbą o przyłączenie do protestu wobec projektów przyznania Niemcom części przemysłowej Górnego Śląska, wydrukowanie tekstu petycji i użyczenie łam swoich gazet dla szlachetnej sprawy. Podkreślano, że Francuzi zapłaciwszy tak wielką cenę za zwycięstwo, mają prawo wypowiedzieć się w tej ważnej i dla ich bezpieczeństwa kwestii.

Z „Rapport sur la pétition lancée par Amis de la Pologne pour l'attribution à la Pologne de la Haute-Silésie industrielle”³¹ wynika, iż apel wraz z tekstem petycji

3, s. 48-50; A. Łągiewska, *Korespondencja...*, s. 95-96; Eadem, *Francuzi...*, s. 33-54; St. Rospond, *Les Amis de la Polotne...*, s. 54-59. Na temat Górnego Śląska, plebiscytu oraz stanowiska francuskiego wobec tej sprawy zob. też.: W. Zieliński, *Polska i niemiecka propaganda plebiscytowa na Górnym Śląsku*, Wrocław – Warszawa 1972, s. 84-99; B. Malec-Masnyk, *Plebiscyt na Górnym Śląsku (geneza i charakter)*, Opole 1989, s. 30-63, 184-224; Eadem, *Plebiscyt na Górnym Śląsku*, Opole 1991, s. 39-51, 75-84; J. Kukułka, *op.cit.*, s. 265-274, 509-531; J. Przewłocki, *Stosunek mocarstw zachodnioeuropejskich do problemów Górnego Śląska w latach 1918-39*, Warszawa – Kraków 1970; M. Masnyk, *Granica polsko-niemiecka na Górnym Śląsku w polityce Polski i mocarstw zachodnioeuropejskich w 1921 roku*, Opole 2005.

27 Jeszcze jesienią 1920 r. w liście dołączonym do artykułu Henri de Montforta *Pourquoi l'Allemagne veut conserver la Haute Silésie* Rosa Bailly podkreślała, jak wielkie znaczenie dla Francji, nie tylko dla Polski, ma wynik plebiscytu. Zob. BPP, AAP, akc. 2794, *Wzór listu Rosy Bailly do redaktorów gazet, 21 października 1920*.

28 „Gdy szukałam środków zaradczych [na spodziewane, niekorzystne decyzje Rady Ambasadorów – M.N.], otrzymałam list od p. Germain Anguillère, drukarza z Tuluzy, który podsunął mi myśl petycji. Po dokładnym przemyśleniu sprawy uznałam, że projekt ten powinien się udać, pod warunkiem, że przybierze on formę opinii masowej”. Zob. *List R. Bailly skierowany do redakcji „Kwartalnika Opolskiego”, „Kwartalnik Opolski”, 1971, nr 3, s. 59-61*.

29 AN, AP, sygn. 317/141, *Extrait du proces – verbal de la réunion du jeudi, 12 mai [1921]*.

30 BPP, AAP, akc 2793, *Wzór listu*.

31 AN, AP, sygn. 317/141, bp.

ukazał się w paryskich (m.in. „Libre Parole”, „Echo de Paris”, „Radical”) i około 30 lokalnych gazetach (m.in. „L'Ouest-Eclair”, „Nouvelliste”, „Dépêche”, „Télégramme”), depesze i informacje wysyłane były cały czas do agencji Havas i publikowane w „Le Temps”, „Le Gaulois”, „L'Ecolaire”, kilka periodyków poświęciło również numery specjalne sprawie Śląska („La Vie Française”, „L'Ame Gauloise”). Ukazało się kilkadziesiąt tekstów nawiązujących w przychylny Polsce sposób do problemu podziału Górnego Śląska i biuro AMPOL-u odegrało w sukcesie petycji i całej akcji propagandowej ogromną rolę³². To dzięki między innymi publikacjom AMPOL-u udało się zgromadzić około 5 milionów podpisów pod petycją, w tym około 40 tysięcy podpisów indywidualnych³³. Jeszcze w numerze 19 biuletynu (z 1 XII 1921 r.) „Les Amis de la Pologne” znalazła się informacja, iż dotarły do stowarzyszenia podpisy z Nowej Kaledonii. Spóźnione, ale opatrzone serdecznym listem, w którym autorzy wyjaśniali, iż chcieli uczynić z dalekiego końca świata gest przyjaźni wobec narodu polskiego³⁴.

W początkach swojej działalności odgrywał też AMPOL bardzo ważną rolę przy tworzeniu stowarzyszenia Les Amis de la Pologne. Za jego pośrednictwem przesyłano do lokalnej prasy informacje o powstawaniu nowych komitetów regionalnych, o ich składzie, aktywności, poparciu miejscowych notabli, o podejmowanych akcjach, wydawnictwach, zebraniach i osiągnięciach. W ten sposób do szerokiej opinii publicznej docierały wiadomości o istnieniu i działalności AP, nowego przecież w pejzażu prowincji francuskiej stowarzyszenia, budowano poprzez nie zainteresowanie AP, eksponowano jego aktywność i znaczenie, czasami na początku sugerując nawet, iż jest to organizacja większa i o bardziej utrwalałych strukturach niż w rzeczywistości miało to miejsce. Było to istotne szczególnie na początku, zanim istnienie Les Amis de la Pologne zakorzeniło się w świadomości Francuzów, zanim organizacja zadomowiła się pośród innych, działających we Francji stowarzyszeń, zanim powstały struktury, ukonstytuowały się ostatecznie komitety regionalne, zanim istnienie AP i jego obecność w przestrzeni publicznej stało się naturalne.

W późniejszym okresie, kiedy minął heroiczny czas „początków”, czas organizacji stowarzyszenia, tuż powojennej walki o granice Rzeczypospolitej, kiedy prace AP weszły na spokojniejsze i bardziej rutynowe tory, podobnego charakteru nabrała również działalność jego biura prasowego. Zbiegło się to zresztą w czasie

32 M.in.: *La Pologne et Haute Silésie*, „La République de l'Oise”, 14 V 1921; *La Haute - Silésie à la Polotne, „La Vie française”* 15 VI 1921; *Les problemmes des Haute Silésie*, „Le Temps” 5 VI 1921; *Pétition française pour la Haute Silésie*, „Bourses et Marches”, 25 V 1921; informacje na temat petycji też: „Le Memorial des Deus Sévrès”, 21 V 1921; „La Frontière” 21 V 1921; „Argus Soissonnais”, 20 V 1921; „Le Moniteur de l'Oise”, 17-18 V 1921; „L'Esspress du midi”, 22 V 1921; „Le Télégramme”, 22 V 1921; „La Dépêche” 22 V 1921; „Le Messager de la Marne”, 19 V 1921. Por. też: przypisy 23 i 27. Ukazywały się również artykuły w dwutygodniku „Les Amis de la Pologne”: *La Saute Silésie à la Pologne*, 1921, nr 4; H. De Montfort, *Exploitation des Silesiens par les Allemands*, 1921, nr 7; *Les falsifications du plebiscite en Haute Silésie, extraits du discours prononcé à la Chambre le 25 mai 1921*, 1921, nr 8; M. Toussait, *Impressions de Haute Silésie. Souvenirs d'un prisonnier de guerres*, 1921, nr 15; H. de Montfort, *La Haute Silésie et la decision de Genève*, 1921, nr 18. W numerze 5 ukazał się tekst petycji, a w kolejnych numerach, od 6 do 12, drukowane były informacje o jej przebiegu i skutkach w cyklu *Notre pétition. Resultats.*

33 AN, AP, sygn. 317/141, *Rapport sur la pétition lancée par Amis de la Pologne pour l'attribution à la Pologne de la Haute-Silésie industrielle*; zob. też. *Notre pétition. Resultats*, „Les Amis de la Pologne”, 1921, nr 6-12.

34 „Les Amis de la Pologne”, 1921, nr 19.

z odejściem z AMPOL-u Henri de Montforta, rzutkiego dziennikarza, który na początku istnienia biura, nadawał mu rozmach i dynamikę. Jednak podstawowe założenia, tematyka, wątki, sposoby prezentowania spraw polskich, rola, jaką w budowaniu przychylniej Polsce atmosfery przypisano prasie prowincjonalnej, pozostały niezmienione, a wraz z nimi i zadania agencji.

Rozmach, z jakim w latach dwudziestych działało Les Amis de la Pologne, jego aktywność i popularność w społeczeństwie francuskim, z jednej strony stymulowały działania biura prasowego wpływając na ilość i jakość depechy z niego wychodzących, na krąg stale współpracujących z nim czasopism, a z drugiej – swoją działalnością biuro prasowe przyczyniało się do popularyzacji stowarzyszenia, jego osiągnięć, celów, akcji, bliskich mu idei. Służyło propolskiej propagandzie, ale też samej organizacji, której byłoby trudniej bez swojego biura prasowego w regularny, systematyczny i zinstytucjonalizowany sposób docierać do opinii publicznej.

Istniejące od jesieni 1919, niemal od początku działalności Les Amis de la Pologne biuro prasowe rozwijało się i kwitło równoległe z macierzystą organizacją. Towarzyszyło mu w sukcesach, w znaczący sposób je współtworząc, odbijało też chudy czas, który przyszedł na początku lat trzydziestych, kiedy spadło zainteresowanie dla spraw polskich we Francji, życzliwość im okazywana, a także, w konsekwencji, aktywność Les Amis de la Pologne i jego zaplecze finansowe³⁵. Najbardziej heroiczny okres przeżywało u zarania swojego istnienia, kiedy było jednym z liczących się narzędzi w walce o polskie granice, o ten pierwszy wizerunek nowopowstałego państwa w oczach społeczeństwa francuskiego, o jego miejsce w polityce francuskiej. Ale i późniejsza, bardziej rutynowa, nie mniej jednak istotna, działalność AMPOL-u w znaczącym stopniu wspierała Les Amis de la Pologne w jego nieustających staraniach, by uczynić Polskę bardziej znaną i bliską. By, jak głosił statut towarzystwa, zacieśniać więzi molarne łączące Polskę i Francję, „préparer une alliance entre ces deux pays, dont l'idéal de justice et de fraternité est le même”³⁶

AMPOL: the French – “Polish” press bureau

The autumn of 1919 saw the emergence of a press bureau affiliated with the society Les Amis de la Pologne (AP). The bureau's name from since the autumn of 1920 was AMPOL. Its aim was to organize press propaganda in favour of Poland in provincial French dailies. Making use of AP's structures and contacts, the bureau established regular cooperation with about twenty-five newspapers, to which cable messages about Poland were sent twice a week. A few times a month, longer, analytical articles were also written, whose aim was to familiarize French readers with Poland. Attention was paid to traditional ties linking the two countries, as well as to Poland's role as a stronghold situated to the east of Germany and this way defending France's political and economic interests. The messages written by AMPOL concerned politics, everyday life, the rebuilding of the country, its successes, aspirations, or dangers at its borders. A special role was

35 O zmianie klimatu w stosunkach polsko-francuskich por.: M. Pasztor, *Słabnące lobby...*, s. 47-62; Eadem, *Polska w oczach...*, s. 43-53; M. Wołos, *op. cit.*, s. 268-27.

36 AN, AP, sygn. 317/141, *Union française des „Amis de la Pologne”. Statuts.*

played by the bureau during the Polish-German border conflict in Upper Silesia after the plebiscite lost by Poland in the March of 1921. AMPOL significantly contributed to the success of the petition which demanded that Polish rights to Silesia be respected (over five million signatures were collected under the petition). During the whole of the interwar period, AMPOL actively created a positive image of Poland in provincial press, thus supporting the statutory activity of Les Amis de la Pologne.